

мальну завершеність та унормованість, формуючи прототипові та стереотипні образи, тобто характерні як для світобачення багатьох представників різних культур, так і суто американської. Архетипне начало баладної образності вбачається як поетапний розвиток зв'язків міфу та фольклорної балади. Перспективним є дослідження усіх архетипів, що наповнюють образний простір балади як системи знань.

Література:

1. Аникин В. П. Варианты и версии фольклорного произведения / В. П. Аникин // Русский фольклор: Учебн. пособие для филол. спец. вузов. – М.: Высш. шк., 1987. – С. 53–61.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / Лариса Іванівна Белехова. – К., 2002. – 476 с.
3. Веселовский А. Народные представления славян / А. Веселовский. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 667 с.
4. Захарова А. Л. Архетип структуры и структура архетипа в художественном произведении / А. Л. Захарова // Литературоведческий сборник. – Донецк, 1999. – Вып. 1. – С. 41–42.
5. Киченко О. С. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. С. Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. – 216 с.
6. Лотман Ю. М. Миф имя – культура / Ю. М. Лотман, Б. А. Успенский // Труды по знаковым системам. Сборник научных статей. – Тарту, 1973.
7. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
8. Павлюк Л. С. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Л. С. Павлюк. – Львів: ПАІС, 2006. – 120 с.
9. Слухай Н. В. Мовна символіка і міфопоетика текстів Тараса Шевченка / Н. В. Слухай. – К., 2006
10. Старовойтова Х. В. Архетип матері в сучасній французькій драмі: лінгвокогнітивний аспект: втореф. дис... канд. філол. наук / Х. В. Старовойтова. Вид. офіц. – К., 2008. – 20 с.
11. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
12. Суворова Т. Н. Контрапункт как организующий принцип системы словесных поэтических образов / Режим доступу: <http://www.gisap.eu/ru/node/34557> – Назва з екрану. – Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В. Г. Таранець. – Вид. 2, перероб. і доп.: Монографія. – Одеса: Астропринт, 1999. – 116 с.
13. Фрейд З. Художник и фантазирование / З. Фрейд // Эстетика и теория искусства XX века: Хрестоматия / Сост. Н. А. Хренов, А. С. Мигунов. – М.: Прогресс-Традиция, 2008. – С. 334–343.
14. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. 2-е изд., испр. и доп. / О. М. Фрейденберг. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. – 800 с. – С. 223–622.
15. Чистов К. В. Народные традиции и фольклор. Очерки теории / К. В. Чистов. – Л.: Изд-во «Наука», 1986. – 304 с.
16. Юнг К. Г. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / Карл Густав Юнг // Эстетика и теория искусства XX века: Хрестоматия / Сост. Н. А. Хренов, А. С. Мигунов. – М.: Прогресс-Традиция, 2008. – С. 344–367.
17. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1980. – 242 p.
18. Suvorova T. The Structure and Organization Of A Poetic Creative Entity / T. Suvorova [Електронні дані] / Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/51480>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 14. 01. 2015.

Джерела ілюстративного матеріалу

19. BSSM = Gardner E. -E., Chickering G.J. Ballads and Songs of Southern Michigan. – The University Of Michigan, 2004. – 536 p. – Available at: <http://www.archive.org/details/balladsandsongso028080mbp>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 14. 06. 2014.

УДК 811.111'38'42

Н. О. Сунько,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

КОГНІТИВНА МЕТАФОРА ЯК ТРОПЕЇЧНИЙ ТРАНСФОРМАНТ У СТРУКТУРІ АЛЮЗИВНОГО ГАЗЕТНОГО ЗАГОЛОВКА

У статті вивчається проблема когнітивної метафори як тропеїчного трансформанта в структурі алюзивного газетного заголовка (ГЗ). Проаналізовано базові засади теорії когнітивної метафори, окреслено її типологію в структурі ГЗ, визначено фреймові моделі метафоричного перенесення при створенні алюзивних ГЗ, проаналізовано експлікацію онтологічних, структурних та орієнтаційних метафор в ГЗ в п'яти лінгвокультурологічних сферах: фразеологія, Біблія, міфологія-фольклор, література, історія за 2009- 2013 рр.

Ключові слова: когнітивна метафора, фрейм, алюзія, прецедентний феномен, трансформант.

В статье изучается проблема когнитивной метафоры как тропеического трансформанта в структуре алюзивного газетного заголовка (ГЗ). Проанализированы базовые принципы теории когнитивной метафоры, определена ее типология в структуре ГЗ, изучены фреймовые модели метафорического переноса при создании алюзивных ГЗ, проанализировано экспликацию онтологических, структурных и ориентационных метафор в ГЗ в пяти лингвокультурологических областях: фразеология, Библия, мифология-фольклор, литература, история за 2009- 2013 гг..

Ключевые слова: когнитивная метафора, фрейм, аллюзия, прецедентный феномен, трансформант.

In this paper we study the problem of cognitive metaphors as trope transformants in the structure of the allusive newspaper headline. Basic principles of the theory of cognitive metaphor are analyzed, its typology in the structure of the newspaper headline is defined, frame models of metaphorical transference are studied, ontological, structural and orientational metaphors in the newspaper headlines are analyzed in the framework of five lingvocultural areas: phraseology, the Bible, mythology, folklore, literature, history from 2009 to 2013.

Keywords: cognitive metaphor, frame, allusion, precedent phenomenon transformant.

Алюзія як лінгвістичний феномен вивчався багатьма науковцями, такими як Р. Брауер (R. Brower) (алюзія в поезії А. Попа), К. Перрі (С. Perry) (алюзія в аспекті теорії мовленнєвих актів), У. Торнтон (W. Thornton) (алюзія в «Улісс» Дж. Джойса), Дж. Локранц (J. Lokrantz) (алюзія у творах В. Набокова), М. Тухарелі (роль алюзії в системі форми і змісту літературного твору), А. Мамаєв (алюзія як стилістичний прийом), Л. Машкова (алюзія в аспекті філологічного коментаря), В. Чулкова і Т. Зілка (Т. Zsilka) (вивчення алюзії в межах лінгвістики тексту), І. Арнольд, І. Христенко, В. Москвін

(розробка критеріїв поняття «алюзія»). В українському мовознавстві вивченню окремих аспектів алюзії присвячено праці таких сучасних дослідників, як А. Тютенко, В. Рижкова, Н. Черкас, О. Переломова, Л. Бурковська, О. Копильна, О. Лавриченко. Однак поняття алюзії трактують неоднозначно, а отже, воно потребує подальшого дослідження, систематизації та уточнення з урахуванням напрацьованих когнітивної лінгвістики, лінгвопрагматики, етнолінгвістики, лінгвокультурології. Тому **актуальним**, на наш погляд, видається вивчення когнітивної метафори як тропеїчного трансформанта в структурі алюзивного газетного заголовка (ГЗ). **Метою** нашої розвідки є: проаналізувати моделі когнітивних метафор, згідно з якими відбувається метафоричне перенесення при створенні алюзивних ГЗ. Для досягнення мети вважаємо за доцільне розв'язати такі **завдання**: окреслити поняття «когнітивної метафори» та виокремити її типи в структурі ГЗ, визначити фреймові моделі, згідно з якими відбувається метафоричне перенесення при створенні алюзивних ГЗ, проаналізувати експлікацію онтологічних, структурних та орієнтаційних метафор в п'яти лінгвокультурологічних сферах функціонування ГЗ (фразеологія, Біблія, міфологія-фольклор, література, історія) за 2009–2013 рр. Дослідження проводилося на матеріалі заголовків англomовних статей електронного ресурсу системи *Questia Online Library* за 2009–2013 рр. Загальна кількість ГЗ, які містять когнітивні метафори в нашому дослідженні становить 1228 одиниць.

Тропеїчними трансформантами ми вважаємо такі елементи, які змінюють прецедентний феномен (ПФ) за рахунок внесення в його зміст компонентів зі «зміщеним значенням», тобто це такі стилістичні фігури як паронимазія, каламбур і метафора [6, с. 269]. Ми зосереджуємо нашу увагу на когнітивній метафорі, оскільки, як показує наше дослідження, найбільша кількість алюзій створюється адресантом за допомогою метафори, яка в лінгвокультурології розглядається як «культурний феномен мови, який фіксує чинники і закономірності переінтерпретації культурних кодів певного етносу» [7, с. 329].

В рамках когнітивної теорії метафора трактується як перенесення когнітивної структури, яка прототипно зв'язана з певним мовним виразом, з тієї змістовної сфери, до якої вона належить (сфери-джерела або донорської зони), в іншу сферу (сферу-мету або реципієнтну зону), яка схожа з першою певною рисою або яка передбачає непрямі «аналогії» з нею [1; 5; 7].

Щодо типології когнітивної метафори, то ми дотримуємося класифікації, яку запровадив Дж. Лакофф і М. Джонсон, які розділи метафори на три основних типи: 1) *структурні* метафори – одне поняття структурно впорядковується у термінах іншого; 2) *орієнтаційні* метафори – створюють концепти через просторові поняття та відношення; 3) *онтологічні* метафори – розкривають події, дії, емоції, ідеї тощо, як якусь істоту чи субстанцію [10, с. 207].

Як зазначає Дж. Лакофф, когнітивні структури сфери-джерела «організовані у вигляді «схем-образів» – відносно простих когнітивних структур, постійно відтворюються в процесі фізичної взаємодії людини з дійсністю» [10, с. 207].

У нашому випадку когнітивні структури сфер-джерел (донорських зон) – це компоненти ПФ, а когнітивні структури сфер-мети (реципієнтних зон) – трансформанти.

Трансформація ПФ за допомогою метафори здійснюється адресантом за певними метафоричними моделями, під якими ми розуміємо типові зразки перенесення ознак, при яких відбувається наділення «новою» семантикою алюзивних компонентів, які співвідносяться з прецедентами.

Згідно з дослідженнями в галузі когнітивної метафори, в структурі метафоричних моделей, які використовують автори при створенні експресивних ГЗ, виділяють: 1) сферу-джерело; 2) сферу-мету; 3) підставу метафоричного перенесення.

До *сфери-джерела* ми в своєму дослідженні відносимо елементи ПФ, які згідно з М. Блеком ми назваємо **допоміжними суб'єктами**, які породжують систему «асоційованих імплікацій», які є загальноприйнятими асоціаціями [2, с. 167–168].

Наприклад, в прецедентному висловлюванні «*Where there's a will, there's a way*», на основі якого будуються алюзивні ГЗ *Where There's a Will, There's a Risk of a Dispute (Birmingham Evening Mail (England), 2/04/2013); WHERE THERE'S A WILL... THERE'S A WAR (Daily Mail (London), 19/10/2009); WHERE THERE'S A WILL, THERE'S A WARNING... (Coventry Evening Telegraph (England), 18/05/2012)*, допоміжним суб'єктом або сферою-джерелом є лексема «*way*», яка означає «спосіб здійснення/досягнення чогось» і має ефект очікування певної дії.

Сферу-мету формують трансформанти алюзій, які називаються **основними суб'єктами метафоризації**, до яких і додаються «асоційовані імплікації», тобто антимаркери структуруються за зразком прецеденту, при цьому виявляється схожість зовнішніх і внутрішніх якостей, які характеризують основний і допоміжний суб'єкти. Таким чином адресат повинен одночасно поєднати в свідомості обидва суб'єкти, не зводячи це до простого порівняння [8].

У розглянутих нами алюзіях допоміжними суб'єктами виступають лексеми «*war*», «*warning*», «*risk of a dispute*», які в новому контексті набувають також ефекту очікування.

Підставою для метафоризації є «сумірна ознака», загальна для прецеденту і трансформанта, що дозволяє наблизити різні компоненти алюзії і денотата другого рівня [11].

У сучасній когнітивній науці багато досліджень (теорія фреймової семантики Ч. Філмора, теорія метафори і метонімії Дж. Лакоффа і М. Джонсона, когнітивна граматика Р. Ленекера, теорія ментальних сфер Ж. Фоконьє, теорія прототипів Е. Рош та ін.) підтверджують думку про те, що «...наші знання організовуються за допомогою певних структур – когнітивних моделей...» [10, с. 209]. Ч. Філмор називає такі структури фреймами, розуміючи під ними «...когнітивні структури, знання яких передбачається (воно асоціюється з концептами, вираженими словами)...» [9, с. 75].

У нашому випадку за допомогою фреймів ми спробуємо описати структури, які беруть участь у процесі переосмислення, тобто знання про компоненти ПФ і знання про трансформантів.

Аналізуючи зібраний матеріал на підставі метафоричного перенесення, ми сформували такі моделі метафор, згідно з якими відбувається метафоричне перенесення при створенні алюзивних ГЗ: 1) А є В; 2) стан А є стан В; 3) А має В; 4) А має відношення до В, де А – компонент ПФ, В – трансформант.

Розглянемо, які фрейми активують кожну з наведених формул, використовуючи поняття «предметно-центричного фрейму», який запровадив А.П. Разан [4, с. 167]. Для цього ми проаналізували значення лексем у ПФ і в алюзії, кожна з яких «передаючи той чи інший концепт активує й відповідний когнітивний контекст, або фрейм як модель буденного знання про основні концепти» [3, с. 62]. На основі такого аналізу ми змодельовали складні фрейми, які складаються з двох частин: перша частина – концепт-мета, друга – концепт-джерело:

1. При отождоженні основного і допоміжного суб'єктів у свідомості адресанта і адресата мають місце такі фреймові моделі:

1) тип перенесення ПРЕДМЕТ – ПРЕДМЕТ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: ПФ «*The show must go on*» – *The Sale Must Go on for Theatre Lovers; Historic Seats Sold off Ahead of Pounds 4m Revamp (The Journal (Newcastle, England), 7/03/2011)*(слот ЩОСЬ: концепт-мета «торгівля», слот

ЩОСЬ1: концепт-джерело «подія», концепт-джерело містить ще один слот «торгівля (розпродаж)», тобто ця метафора *орієнтаційна*, пов'язана з орієнтацією в просторі, з протиставленнями типу «вгору-вниз», «добе – вгори»- «погане – вниз», «радість -вгори»- «горе-внизу»; і в цьому випадку РОЗПРОДАЖ – радісна ПОДІЯ);

2) тип перенесення ЛЮДИНА – ЛЮДИНА:

ХТОСЬ Є ХТОСЬ1, наприклад: *Candidates, Lend Me Your Ears (The Mail on Sunday (London, England), 27/04/ 2012)* – ПФ «*Friends, Romans, countrymen, lend me your ears*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «ЛЮДИНА як претендент на певну посаду (професійні характеристики)» слот ХТОСЬ1: концепт-джерело «ЛЮДИНА як суспільна істота», тобто метафора є *структурною*, оскільки «одне поняття структурно метафорично упорядковується в термінах іншого» [10, с. 204] : ДРУЗІ, СПІВВІТЧИЗНИКИ – КАНДИДАТИ);

2. При описуванні стану допоміжного суб'єкта в основному спостерігаються такі фреймові моделі:

1) тип перенесення ПРЕДМЕТ – ПРЕДМЕТ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *A Good Book Is Mightier Than a Million Tweets (Liverpool Echo (Liverpool, England), 23/10/2013)* – ПФ «*The pen is mightier than the sword*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «література», концепт-джерело «засіб для письма», метафора структурна: засіб використовується для того, щоб написати літературний твір);

2) тип перенесення НАВКОЛИШНІЙ СВІТ – НАВКОЛИШНІЙ СВІТ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *THE STRENGTH IS STRANGER THAN FRICTION; RUGBY UNION DANNY QUILTS FOR OZ: Cipriani Draws a Line under Johnno's Snub (The Mirror (London, England), 20/02/ 2010)* – ПФ «*Truth is stranger than fiction*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «правда» як істина, слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «присяга казати правду», лексема «*strewth*» означає «клянуся Богом»), метафора онтологічна, оскільки вона розкриває ідею правди/ істини (truth) через присягу (strewth);

3) тип перенесення ТВАРИНА – ЛЮДИНА:

ХТОСЬ Є ХТОСЬ1, наприклад: *Every Man Has His Day. This Is Mine; FORGOTTEN BLITZ HERO LIONEL, 99, GETS HIS WAR MEDAL AT LAST (Coventry Evening Telegraph (England), 15/02/ 2013)* – ПФ «*Every dog has his day*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «людина», слот ХТОСЬ1: концепт-джерело «ЗВІР», метафора структурна: людина – це тварина);

г) тип перенесення ЛЮДИНА – ПРЕДМЕТ:

ХТОСЬ Є ЩОСЬ, наприклад: *Two Leaders Are Better Than One; Having Barry Help Me Lift the Trophy Was Right Thing to Do, Insists Weir (Daily Mail (London), 25/05/ 2009)* – ПФ «*Two heads are better than one*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «людина, яка очолює», слот ЩОСЬ: концепт-джерело «орган верхньої частини тіла», метафора орієнтацій на: лідер – це голова);

4) тип перенесення ЛЮДИНА – ЛЮДИНА:

ХТОСЬ Є ХТОСЬ1, наприклад: *American Idol Recap: Meet Jessica Phillips, Idol's Newest Star- Crossed Contestant (The Christian Science Monitor, 2/02/2012)* – ПФ «*star-crossed lovers*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «людина, яка бере участь у змаганні», слот ХТОСЬ1: концепт-джерело «людина, яка закохана», слот ХТОСЬ1: «МАЄ ОДНАКОВІ ЗОВНІШНІ І ВНУТРІШНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ», метафора онтологічна: КОХАННЯ – ЗМАГАННЯ).

3. Коли основний суб'єкт має характерні ознаки допоміжного суб'єкта, можна сформувати таку фреймову модель: тип перенесення ОСОБИСТІЙ СВІТ ЛЮДИНИ – НАВКОЛИШНІЙ СВІТ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *STAYING SLIM MAKES PERFECT SENSE; Thin Amy's Tip on Keeping (Sunday Mirror (London, England), 15/08/ 2011)* – ПФ «*Practice makes perfect*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «хороша фізична форма людини», слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «практикування/робота», метафора структурна: хороша фізична форма – постійна робота, практика).

4. Встановлення тотожності основного і допоміжного суб'єктів за другорядними ознаками дозволяє сформувати такі фреймові моделі:

1) тип перенесення ПРЕДМЕТ – ПРЕДМЕТ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *Nissan Pull the Plug on Assembly of Compact Infiniti Car at Magna Plant (The Canadian Press, 19/10/ 2012)* – ПФ «*Magna Carta*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «приміщення, де відбувається виробництво», слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «правовий документ», метафора онтологічна: документ – це виробництво)

2) тип перенесення ЛЮДИНА – ПРЕДМЕТ:

ХТОСЬ Є ЩОСЬ, наприклад: *Cater to Everyone's Tastes with Chosen Christmas Presents (The Evening Standard (London, England), 20/11/ 2009)* – ПФ «*Chosen People*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «річ, яку дарують», слот ХТОСЬ: концепт-джерело «людина як творіння Бога», метафора онтологічна: людина – подарунок);

3) тип перенесення ТВАРИНА – ПРЕДМЕТ:

ХТОСЬ Є ЩОСЬ, наприклад: *A GUN! A GUN! MY KINGDOM FOR A GUN (Daily Mail (London), 30/10/ 2009)* – ПФ «*kingdom for a horse*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «зброя», слот ХТОСЬ: концепт-джерело «тварина», метафора онтологічна: тварина – зброя);

4) тип перенесення АБСТРАКТНЕ ПОНЯТТЯ – ЕМОЦІЇ:

ХТОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *IS MONEY THE ROOT OF ALL RANGERS UPHEAVAL? (Daily Record (Glasgow, Scotland), 21/09/ 2009)* – ПФ «*Money is the root of all evil*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «суспільна зміна», слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «емоційний стан людини», метафора орієнтаційна: емоції – зміни)

5) тип перенесення ЛЮДИНА – ЛЮДИНА:

ХТОСЬ Є ХТОСЬ1, наприклад: *Love Your Fellow as Yourself (Midstream, 5/01/2009)* – ПФ «*Love thy neighbor as thyself*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «людина зі схожими поглядами/побратим», слот ХТОСЬ1: концепт-джерело «людина, яка проживає поруч/сусід», метафора орієнтацій на: побратим – сусід)

6) тип перенесення ТВАРИНА – МИФІЧНА ІСТОТА:

ХТОСЬ Є ХТОСЬ1, наприклад: *Earl Spencer, Two Judges and the Seven Little Pigs (Daily Mail (London), 26/07/2010)* – ПФ «*Snow White and the Seven Dwarfs*» (слот ХТОСЬ: концепт-мета «дитинча свійської тварини», слот ХТОСЬ1: концепт-джерело «маленька істота/гном», метафора структурна: порося – маленька істота);

7) тип перенесення ЯВИЩЕ ПРИРОДИ – ЕМОЦІЇ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *Now Is the Winter of Our Snowless, 50-Degree Contentment (Daily Herald (Arlington Heights, IL), 10/01/ 2012)* – ПФ «*the winter of our discontent*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «погодні умови», слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «емоційний стан невдоволення», метафора онтологічна: відсутність снігу взимку – невдоволення);

8) тип перенесення НАВКОЛИШНІЙ СВІТ – ЛЮДСЬКИЙ ОРГАНІЗМ:

ЩОСЬ Є ЩОСЬ1, наприклад: *An Ounce of Poverty Prevention Is Worth a Pound of Cure (The Register Guard (Eugene, OR), 17/05/ 2010)* – ПФ «*round of flesh*» (слот ЩОСЬ: концепт-мета «лікарський засіб», слот ЩОСЬ1: концепт-джерело «тіло людини», метафора онтологічна: лікарські засоби існують для підтримання здоров'я).

Таблиця 1.
Експлікація когнітивної метафори в алюзивних ГЗ

сфера ПФ тип метафори	фразеологія	Біблія	міфологія- фольклор	література	історія	Загалом (%)
онтологічні	252	127	93	105	71	648 (53%)
структурні	146	21	72	85	27	351 (29%)
орієнтаційні	87	31	43	56	12	229 (19%)

З Таблиці 1 можемо побачити, що найбільш вживаними в нашому матеріалі виявилися онтологічні метафори 648 ГЗ (53%), серед яких найбільш продуктивним є клас фразеологічних алюзій, де налічується 252 онтологічні метафори. Не дивно, що саме група фразеологічних алюзій виявилася найбільш продуктивною в плані когнітивної метафори. Адже фразеологію можемо назвати колективною творчістю народу, яка існувала протягом багатьох століть і описувала життя людей в різних його проявах, тому і стала культурним надбанням суспільства як форма комунікативного вираження.

Перспективним, на наш погляд, видається дослідження алюзивних ГЗ, утворених за допомогою когнітивної метафори в межах дискурсивної парадигми (наприклад, здійснити порівняльний аналіз таких ГЗ в британському, американському, канадському, австралійському та ін.. англомовних дискурсах) та вивчення прагматичної інтенції адресанта та реалізації прагматичного потенціалу адресата.

Література:

- Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей / А.Н. Баранов // Вопросы языкознания. – 2003. – № 2. – С. 73–77.
2. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры: Сб. / Под ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 150–170.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев – Тамбов, 2002. – 112 с.
4. Разан А. П. Когнитивные аспекты метафоризации названий растений / А. П. Разан // Культурологический компонент языка. Вып. 3. Т. 2. – Киев: Научное издание «Язык и культура», 2001. – С. 164–168.
5. Кобозева И. М. Семантические проблемы анализа политической метафоры / И. М. Кобозева // Вестник МГУ. – Сер. Филология. – 2001. – № 6. – С. 132–149.
6. Павловская О. В. Средства речевой выразительности / О. В. Павловская // Под ред. Л. К. Граудиной, Е. Н. Шириева. – М., 1998. – С. 267–274.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Black M. Models and Metaphors (Studies in language and philosophy) / M. Black. – Ithaca, New York: Cornell Univ. Press, 1962. – 267 p.
9. Fillmore Ch. J. Toward a Frame-Based Lexicon: The Semantics of RISK and Its Neighbors / Ch. J. Fillmore, B. T. Atkins // Frames, Fields, and Contrasts. – Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Assoc., 1992. – P. 75–102.
10. Lakoff G. The Contemporary theory of Metaphor // Ortony, Andrew (ed.). 1993. – P. 202–251.
11. Serle J. R. Metaphor / J. R. Serle // Pragmatics. Edited by Steven Davis, Oxford University Press. – New York: Oxford. – 1991. – P. 519–539.

УДК 81.373

Н. Ю. Тодорова,

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

КОНЦЕПТ «ПРОСТІР» ЯК ЕТАЛОН УНІВЕРСАЛЬНОГО КОНЦЕПТУ

У статті узагальнено відомі визначення терміну концепт, виявлено основні ознаки концепту. Розглянуто основні гіпотези щодо існування універсальних концептів та наведено списки універсальних концептів. Доведено, що концепт «простір» є найдавнішим концептом, тому він може розглядатися в якості еталону універсального концепту.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, культура, концепт, універсальний концепт, простір.

В статті обобщены известные определения термина концепт, выявлены основные признаки концепта. Рассмотрены основные гипотезы о существовании универсальных концептов и приведены списки универсальных концептов. Доказано, что концепт «пространство» является древнейшим концептом, поэтому может рассматриваться в качестве эталона универсального концепта.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, культура, концепт, универсальный концепт, пространство.

The article summarizes the known definitions of the term concept, reveals main features of the concept. It reviews the basic hypotheses about the existence of the universal concepts and gives lists of the universal concepts. The concept «space» is proved to be the oldest one, so it can be considered as a standard universal concept.

Keywords: cognitive linguistics, culture, concept, universal concept, space.

Постановка проблеми. Проблема «мова і культура», «мова і людина» була однією з центральних у мовознавстві ХІХ століття і розглядалася в працях В. Гумбольдта, О. Потебні, Е. Сепіра. У першій половині ХХ століття вона була відтіснена на другий план і, як зазначав Ю. К. Волошин, багато десятиліть лінгвісти вивчали «людину, яка мовчить» (мова розглядалась сама в собі і для себе) [1, с. 20]. Усвідомлення того, що мова, не може бути зрозуміла і пояснена поза зв'язком з її творцем і користувачем [2, с. 6], дало поштовх розвитку антропоцентричної наукової парадигми, в рамках якої виникає когнітивна лінгвістика – один із самих перспективних напрямків в дослідженнях міждисциплінарного характеру [3, с. 41].

Становлення сучасної когнітивної лінгвістики пов'язують з працями таких вчених, як Дж. Міллер, Ч. Філлмор, І. Штерн, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джакендофф і О. С. Кубрякова. Когнітивна лінгвістика вивчає як самі ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і, відтак, пізнанні дійсності свідомістю мовця, так і форми та види ментальних репрезентацій цих процесів [4, с. 9].

Центральним поняттям і найважливішим об'єктом дослідження когнітивної лінгвістики є *концепт*. Однак, незважаючи на те, що поняття *концепт* можна вважати для сучасної когнітивістики таким, що затвердилося, зміст цього поняття дуже істотно варіюється в концепціях різних наукових шкіл та окремих вчених.